

В. В. Підпалый
здобувач

*Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом*

ТИПОВА «СЛІДОВА КАРТИНА» ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

Останнім часом в Україні відбуваються значні зміни в соціальній, економічній, політичній сфері. Однією з характерних особливостей українського суспільства є урбанізація. Ускладнення соціально-економічної структури населення, відсутність наукового обґрунтування критеріїв розміщення продуктивних сил і розселення, низка інших послідовних урбанізаційних негативних явищ спричинили необхідність вирішення проблеми регулювання процесу урбанізації, що характеризується зростанням міст та підвищення їх ролі у житті країни (збільшення числа міського населення, зменшення чисельності сільського населення, зростання міст). Процес урбанізації належить до найбільших за масштабом і найдинамічніших соціальних процесів. Важливою рисою сучасного етапу урбанізації в Україні є велика концентрація населення у великих і дуже великих містах.

Місто – це населений пункт з розвинутою комунікацією та інфраструктурою, значний за розмірами, чисельністю, густотою населення, яке зайняте переважно в неаграрних сферах діяльності, яке зосереджує у собі блага цивілізації та постає адміністративним, культурним, політичним, економічним, науковим, духовним центром. Умови великих міст є джерелом найрізноманітніших суперечностей, які виникають у процесі розвитку цього складного соціального організму, які, здебільшого через певні обставини не отримують належного вирішення і переходять у форму гострого конфлікту. Такі конфлікти з наявністю великої кількості населення на незначній площі викликають зіткнення інтересів особистості із суспільними інтересами, поширення девіантних явищ, внаслідок чого вчиняються кримінальні правопорушення.

Розглядаючи сліди кримінального правопорушення, перш за все необхідно зазначити, що вони є джерелом інформації про подію кримінального правопорушення та, відповідно, особу правопорушника [1, с. 331].

Крадіжка – подія кримінального характеру, підготовка до її вчинення та приховування, як вже було зазначено, відбувається у певній обстановці, елементи якої не можуть не залишати після себе сліди, які при правильності підходу до вивчення обставин кримінального провадження, можуть бути з легкістю виявлені під час досудо-

вого розслідування [2]. Навіть тоді, коли правопорушник ретельно готується до крадіжки, обирає засоби приховання події в цілому та його участі зокрема, однаково залишаються сліди (хоча б запахів) його перебування в конкретному місці.

Як вдало підмітив М. В. Салтевський, запахові слідоутворення відбувається практично безупинно й триває доти, поки існує джерело запаху й умови його формування. Індивідуальність людського запаху, визначена генетично, а індивідуальність запаху людини не залежить ні від його харчування, ні від одягу, що він носить [3, с. 9–11].

Загалом, сліди поділяються на: матеріальні (залишені, відображені в матеріальному середовищі) та ідеальні (відображені у пам'яті людини, наприклад свідка). У своїй сукупності вони утворюють слідову картину конкретного кримінального правопорушення. При цьому, не завжди вони можуть бути поєднані між собою. Інколи, так складаються обставини, що немає свідків, а є матеріальні сліди, а іноді майже нема матеріальних слідів, зате є свідки події. У будь-якому випадку слідова інформація є корисною, але, як стверджують 67 % опитаних нами слідчих, саме матеріальні сліди при вчиненні крадіжок в умовах великого міста складають близько 72% доказової інформації у кримінальному провадженні та є початковим рупором для з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення.

Так, значну частину слідової картини крадіжок в умовах великого міста складають матеріальні сліди, зокрема: сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини.

Криміналістичне значення слідів-відображень полягає у тому, що завдяки ним можна:

а) визначити механізм слідоутворення (наприклад з якої сторони – зсередини або зовні було зламано замок двері);

б) встановити окремі ознаки, що характеризують особистість правопорушника (наприклад, визначення зросту, професійних навичок);

в) визначити групову приналежність (інструментом якого виду були залишені сліди);

г) ідентифікувати об'єкти (наприклад, чи не залишено слід предметом, вилученим у підозрюваного).

Сліди-предмети являють собою такі об'єкти, в зовнішній будові яких міститься інформація

про засоби і механізми їх утворення та складаються з трьох груп:

1) частини розділеного об'єкта, які з'явилися у результаті пошкоджень або руйнувань (наприклад, осколки дверей, вікна будинка чи квартири, або бокового скла автомобіля);

2) замикаючі та фіксуючі пристрої (наприклад, замки, ключі до них, електронні пульти тощо);

3) предмети, на яких знаходяться сліди промислового або саморобного виготовлення.

Сліди-речовини – це сліди рідких, пастоподібних, сипучих речовин, утворені в результаті підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення (сліди крові, паливно-мастильних матеріалів, частки лакофарбового покриття автомобіля, ґрунту тощо) [4, с. 98].

Варто додати, що для швидкого пошуку, виявлення та вилучення матеріальних слідів, до складу слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), крім слідчого та оперативного працівника, в обов'язковому порядку має входити експерт-криміналіст (технік-криміналіст) та за необхідності кінолог зі службовою собакою [5].

Проаналізувавши різні можливі варіанти слідоутворення, а також проконсультувавшись з практичними працівниками органів досудового розслідування, ми спробували відтворити типову модель слідової картини матеріальних слідів, які є характерними для крадіжок в умовах великого міста. Згідно цієї конструкції, матеріальні сліди було поділено на декілька груп, залежно від етапу вчинення кримінального правопорушення, а саме:

1) матеріальні сліди залишені під час підготовки до вчинення крадіжки;

2) матеріальні сліди, утворені під час вчинення крадіжки;

3) матеріальні сліди, залишені правопорушниками після втечі з місця події та по шляху їхнього слідування.

До дій правопорушників, які призводять до утворення матеріальних слідів, *під час підготовки* до вчинення крадіжки в умовах великого міста, можна віднести: з'ясування графіку роботи підприємства, установи, організації та розробка відповідної схеми приміщення (якщо планується вчинити крадіжку наприклад зі складу, виробничого цеху або магазину); пошук інформації про часовий проміжок відсутності господарів приміщення (наприклад, якщо планується вчинити квартирну крадіжку), з'ясування місця стоянки та маршруту пересування ТЗ (наприклад, при плануванні викрадення речей з останнього), підшукування знарядь взлому тощо.

В результаті цих дій, зазвичай на прилеглий території, правопорушники можуть залишити після себе сліди рук, взуття, сліди зубів які залишаються на недопалках, випадково загублені особисті речі (гребінець, носова хустинка, губна

помада, записник, візитка тощо). Характерною особливістю цих слідів є те, що правопорушники на стадії підготовки (готування) до кримінального правопорушення, не приділяють особливого значення залишеним по собі слідам та в більшості випадків, не вживають достатніх заходів, щодо їх знищення, або приховування. Це так звана «злочинна халатність», яка потім може стати ключом для встановлення істини. У зв'язку з цим, слідчий, прибувши на місце події, повинен передусім правильно визначитись з місцем огляду території та відмежувати цю територію, від сторонніх осіб.

Під час вчинення крадіжки в умовах великого міста, правопорушники залишають характерні сліди, які є загальними для цієї категорії кримінальних правопорушень. До них відносяться:

а) сліди відображення (рук, ніг, шкірного покриву, нігтів, зубів). Зокрема, за цими слідами можна визначити вік правопорушника. Відомо, що будова папілярного візерунка, який сформувався у нього ще в утробі матері, залишається порівняно незмінною упродовж усього життя людини і зникає після розкладання трупа. Поряд з тим у будові візерунка з'являються зміни як наслідок діяльності людини, її розвитку, старіння. З роками папілярні лінії стають більшими, площа одного і того самого візерунка збільшується, з'являються білі лінії, зморшки – все, що свідчить про певну вікову групу, до якої можна віднести залишений слід від пальця людини [6, с. 132].

Для визначення віку особи, яка залишила сліди пальців, підраховується кількість папілярних ліній, яка вміщується на 5-міліметровому відрізку папілярного узору. Залежно від кількості ліній визначається вік особи, яка залишила відбиток: найменший дитячий вік – 15–18 ліній на 5 мм; у 8 років – 13 ліній; у 12 років – 12 ліній; у 20 років – 10 ліній.

Суттєвим додатком до описаної вище методики визначення віку особи може стати методика визначення статі за розмірами сліду кисті руки або пальця. Одержання інформації про стать особи проводиться шляхом виміру слідів руки чи пальців у сантиметрах. Потім за наведеними даними знаходять збіжність розмірів, і в такий спосіб визначають стать особи, яка залишила сліди [7, с. 86–87].

б) сліди речовини (кров, наприклад: у результаті розбиття бокового скла автомобіля чи вікна квартири, волосся, запах, піт, мікрочастинки одягу). За слідами крові теж можливо встановити стать, вік (дорослий чи дитина), регіональне походження крові, походження від живої людини тощо. За слідами слини, сечі та ін. біологічних виділень людини – групова належність виділень, стать людини. За волоссям – стать людини; регіональна належність; колір волосся, довжина зачіски, давність стрижки, факт перефарбування волосся і його довжина; механізм відділення (во-

лосини випали, вирвані, відрізані та ін.); якщо вирвані, то повільно чи рвучко; якщо вирвані, то в який спосіб. За нігтьовими пластинами і (за мікровключеннями в них різних елементів) – побутові умови, професія, захворювання, факт вживання наркотиків, дози і періодичність їхнього прийому [8, с. 16].

Доволі часто трапляються сліди рукавичок. Ідентифікація трикотажних рукавичок здійснюється з допомогою ознак, пов'язаних із будовою трикотажного матеріалу, способом плетіння ниток, особливостями носіння. При ідентифікації шкіряних рукавичок використовують такі ознаки, як тріщини, зморшки шкіри, її пористість та ін. [9, с. 77–78].

в) сліди від предметів, які правопорушники використовували під час вчинення крадіжки (інструменти, знаряддя злому, сліди від застосування газоріжучої апаратури тощо). Наведемо декілька прикладів: сліди відмички, якою відчинявся замок, залишаються від її гострих кутів та граней і утворюються на внутрішній поверхні механізму замка, внутрішньому кінці ригеля і на зовнішніх гранях свердловини, в які боковою стороною впирається стрижень відмички. До речі, при відпиранні циліндричних замків відмичка у більшості випадків не залишає ніяких слідів. Як ще один приклад: сліди підібраного ключа утворюються за значної невідповідності борідки підібраного ключа борідці справжнього. Такі сліди являють собою розрізи і насічки. Нерідко відбувається деформація частин механізму та їх поломка. Поряд із цим, сліди ножівки для металу, якою перепилюються дужки навісного замка більш об'ємні та динамічні. Зазвичай, вони розташовуються віялоподібно, відповідно до послідовних змін положення ножівки. Не менш цікавими є сліди напилка, яким перепилюється дужка замка, оскільки утворює дефекти у формі ключа, з широкою частиною на початку розпилу і вузькою – в кінці. Разом з тим, для злому дерев'яних перегородок, зазвичай, використовують невеликі пилки-ножівки, призначені не тільки для деревини, а й для металу [10, с. 59–60; 13, с. 67].

Після вчинення крадіжки в умовах великого міста, правопорушники намагаються якомога швидше покинути місце події, та сховати нагробане майно. В результаті цієї метушні, вони нерідко можуть залишити велику кількість матеріальних слідів, по шляху відходу від місця вчинення кримінального правопорушення. Як правило, десь неподалік викидають не потрібні їм речі (наприклад, документи, або жіночу сумку чи чоловічий гаманець, як це часто буває при вчиненні кишенькових крадіжок).

Однак «професійні» представники кримінального світу, намагаються залишити після себе яко-

мога менше матеріальних слідів, нерідко застосовуючи для цього «антикриміналістичні» засоби. До прикладу: одягають на обличчя маски, на руки рукавички, по можливості, після вчинення крадіжки, обробляють приміщення запаховими речовинами, в тому числі посипають шляхи відходу табачною сумішшю, яка перешкоджає взяти нюх службовій собаці.

Поряд з цим, автомобіль, який правопорушники використовують для відходу теж залишається важливим носієм матеріальних слідів. У ньому можна виявити, вилучити, та приєднати як доказ до матеріалів кримінального провадження безліч слідів. Зокрема, сліди рук, ніг, запахові сліди, мікросліди часток волосся, шкірного покриву, крові, мікрОВОЛОКОН одягу, а також залишені знаряддя вчинення кримінального правопорушення та засоби маскуваності, на яких, можуть знаходитись сліди як і самих правопорушників, так і сліди взаємодії правопорушників з навколишнім середовищем. Крім цього, часто завдяки автомобілю, можливо довести факт перебування особи в конкретному місці, або встановити наявність чи відсутність співучасників.

Слід додати, інколи трапляються випадки, коли правопорушник під час вчинення крадіжки стає викритим власником приміщення (майна), або іншою особою. Наприклад: господарі будинку не очікувано повернулись з відпустки (роботи) та виявили у себе в квартирі «домушника». Як правило, в таких ситуаціях починається бійка (правопорушник намагається втекти, а власник квартири, будинку, або іншого приміщення, намагається його затримати, чи хоча б відібрати у нього викрадене майно). В результаті цієї боротьби утворюються сліди взаємодії, які потім необхідно буде виявляти та фіксувати на тілі, одязі потерпілого, а також на підлозі та інших предметах побуту.

Що стосується ідеальних слідів, то вони формуються у свідомості, перш за все, самого потерпілого, як безпосереднього учасника розслідуваної події. Саме він може повідомити значущу для слідства інформацію, зокрема, в кого був доступ до приміщення, хто міг знати про його відсутність (графік роботи), або про зберігання цінних речей тощо. Загалом дані отримані від потерпілого можуть скорегувати вектор пошуку для правоохоронців та вивести на потрібний слід правопорушника.

Стосовно інших учасників, то у більшості випадків свідки (очевидці) цього кримінального правопорушення відсутні, зокрема, це характеризується специфікою даного антисусільного діяння (правопорушник діє таємно, намагається обрати безлюдні місця, співучасники чергують на «шухері» тощо).

Усі ж сліди вчинення крадіжки в умовах великого міста між собою взаємопов'язані і відображають ознаки конкретного предмета або особи,

а також механізму слідоутворення (характер дій, напрямок застосування сили тощо). На правопорушнику (тілі чи одязі) та використаних знаряддях також можуть залишатися сліди з місця кримінального правопорушення та від злочинних дій (пошкодження, нашарування фарби, ґрунту, металеві та дерев'яної стружки, волокон тканини тощо) [11, с. 206–207].

Таким чином, типова «слідова картина» крадіжки в умовах великого міста – це речове поле матеріальних і ідеальних джерел інформації. Слід мати на увазі, що матеріальні сліди певний час можуть перебувати на місці вчинення кримінального правопорушення, а ідеальні – особи – перебувають на місці події, або поблизу нього, лише в момент його вчинення; потерпілі звертаються до правоохоронних органів, а правопорушники переховуються. Знання типових для даної категорії кримінальних правопорушень слідов, їх носіїв служить основою для визначення напрямів і методів пошуку реальних слідов, засобів їх виявлення, вилучення і використання інформації яка в них міститься.

Література

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва: ЛексЭст, 2002. 1088 с.
2. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. Москва, 1984. 72 с.
3. Салтевский М. В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений: Лекция для слушателей факультета повышения квалификации. Киев : НИ и РИО Киев. высш. школы МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1982. 52 с.
4. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 липня 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.
6. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
7. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пяковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю: навч. посіб. Київ: КНТ, 2009. 157 с.
8. Бахин В. П. Криминалистическая методика: лекция. Киев, 1999. 27 с.
9. Крылов И. Ф. Следы на месте преступления. Ленинград: ЛГУ, 1961. 132 с.

10. Русаков М. Н. Следы преступления: учеб. пособ. Омск: Омск. ВШ МВД СССР, 1988. 91 с.

11. Рудницька Ю. В. Розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ. 2017. 244 с.

Анотація

Підпалий В. В. Типова «слідова картина» вчинення крадіжок в умовах великого міста. – Стаття.

У статті констатовано, що слідова картина крадіжок в умовах великого міста – це речове поле матеріальних та ідеальних слідов. Запропоновано матеріальні сліди розподілити на сліди залишені під час підготовки до вчинення крадіжки; утворені під час вчинення крадіжки; залишені правопорушниками після втечі з місця події та за шляхом їх втечі. З'ясовано, що слідова картина характеризується наявністю матеріальних та ідеальних слідов. Матеріальними слідами крадіжки в умовах великого міста є: сліди відображення (рук, ніг, шкірного покриву, нігтів, зубів); сліди речовини; сліди від предметів, які були використані для вчинення крадіжки (інструменти, знаряддя злому, сліди від застосування газоріжучої апаратури тощо). Ідеальні сліди формуються у свідомості потерпілого, оскільки, саме він може повідомити значущу для слідства інформацію (в кого був доступ до приміщення, хто міг знати про його відсутність, графік роботи, або про зберігання цінних речей тощо). Стосовно інших осіб, то у більшості випадків свідки (очевидці) цього кримінального правопорушення відсутні, зокрема, це пояснює специфіку даного антисуспільного діяння.

Ключові слова: крадіжка, місто, слідова картина, кримінальне правопорушення, досудове розслідування.

Аннотация

Пидпалый В. В. Типичная «следовая картина» совершение краж в условиях большого города. – Статья.

В статье констатируется, что следовая картина краж в условиях большого города – это поле материальных и идеальных следов. Предложено материальные следы разделить на следы оставленные во время подготовки к совершению кражи; образованные во время совершения кражи; оставленные правонарушителями после побега с места происшествия и по пути их бегства. Выяснено, что следовая картина характеризуется наличием материальных и идеальных следов. Материальными следами кражи в условиях большого города являются: следы отображения (рук, ног, кожного покрова, ногтей, зубов) следы вещества; следы от предметов, которые были использованы для совершения кражи (инструменты, орудия взлома, следы от применения газорезущей аппаратуры и т.д.). Идеальные следы формируются в сознании потерпевшего, поскольку именно он может сообщить значимую для следствия информацию (у кого был доступ в помещение, кто мог знать о его отсутствии, график работы, или о хранения ценных вещей и т.д.). В отношении других лиц, то в большинстве случаев свидетели (очевидцы) этого уголовного преступления отсутствуют, в частности, это объясняет специфику данного антиобщественного деяния.

Ключевые слова: кража, город, следовая картина, уголовное преступление, досудебное расследование.

Summary

Pidpalyi V. V. A typical "trace picture" of committing theft in a large city. – Article.

The article states that the trace picture of thefts in the conditions of a big city is a material field of material and ideal traces. It is proposed to divide the material traces into the traces left during the preparation for the theft; formed during the theft; left by offenders after fleeing the scene and on the way to escape. It was found that the trace pattern is characterized by the presence of material and ideal traces. Material traces of theft in a large city are: traces of reflection (hands,

feet, skin, nails, teeth); traces of the substance; traces of objects that were used to commit theft (tools, hacking tools, traces of the use of gas cutting equipment, etc.). Ideal traces are formed in the mind of the victim, because it is he who can report information relevant to the investigation (who had access to the premises, who could know about his absence, work schedule, or storage of valuables, etc.). As for other persons, in most cases witnesses (eyewitnesses) of this criminal offense are absent, in particular, this explains the specifics of this anti-social act.

Key words: theft, city, trace picture, criminal offense, pre-trial investigation.